

ГОЛОДОМОР-ГЕНОЦИД 1932-1933 РОКІВ: ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ

Події 1932- 1933 років чи не найтрагічніші в історії України. В даній статті стисло викладено історіографічні проблеми Голодомору-геноциду 1932-1933 років за період з початку 2000-х і до сьогодні.

Ключові слова: Голодомор-геноцид, історіографія.

Голодомор в Українській історії виступає важливим доказом геноцидної політики радянського-тоталітарного режиму, яка була спрямована на український національний осередок – селянина та привертає увагу не лише до подій 1932-1933 рр., а й до зародження антиукраїнського настрою спочатку князівством Московським, потім царством, Російською імперією, Радянським союзом, а тепер і Російською Федерацією. Тема Голодомору в Україні ставала предметом дискусій серед науковців неодноразово, що призвело до неоднозначності розуміння суспільством цього явища в історії й до тепер.

Довготривале замовчування та приховування самого факту голоду в 1932-1933 роках призвело до того, що українці тривалий час не були готові до відтворення та прийняття тих подій, що залишили глибоку колективну травму. Крім того, навіть світ не був готовий до того, щоб одразу визнати Голодомор в країні, яка досить довго вважалася головним постачальником зерна у Європу.

Також важливим фактором у вивченні проблеми є те що найперші праці в історії Голодомору 1932-1933 рр. створювалися за досить малої бази джерел в основу яких були вкладені напрацювання зарубіжних істориків, які в своєю чергою спирались на не точні дані. Але з часом західні науковці значно випереджають своїх попередників у дослідженнях голоду 1932-1933 рр. України.

Лише зі здобуттям Україною незалежності вітчизняні історики змогли збільшити свої результати у дослідження Голодомору, цьому сприяли доступність матеріалів, які знаходились під грифом таємно. Але попри це тема Голоду в Україні 1932-1933 рр. залишається актуальною, історіографічний потенціал збільшуються, та проблема розглядається у різних векторах історії.

Мета даної статті полягає у стислому аналізі історіографії з початку 2000-х років і до сьогодні. Оскільки саме на це період припадає зростання кількості досліджень у темі Голодомору-геноциду 1932-1933 рр.

Історіографічну літературу, яку ми опрацюємо для досягнення мети поставленої у роботі слід поділити на два блоки: зарубіжна література висвітлення Голодомору та вітчизняні дослідження тієї ж теми. У даній роботі акцентується увага на історіографічних працях вітчизняних науковців періоду Незалежності України спираючись на їхню неупередженість та можливість

використанню історичних методів та підходів у роботі з новими та актуальними матеріалами, також із можливістю переосмислення та опрацювання вже існуючих матеріалів.

В Україні вже існує велика кількість публікацій на тему Голодомору 1932-1933 рр. У своїй праці В. Гудзь зазначив, що на 2018 рік вже існувало понад 20 тис. публікацій, що за його словами свідчить про особливу увагу до подій 1933 р., адже голод в Україні суттєво відрізнявся від того голоду який відбувався на інших територіях СРСР, та не дарма він отримав серед науковців та політиків визначення – геноцид [1].

У статті «Історіографія Голодомору 1932-1933 рр. в Україні» авторами якої є В. Калініченко та Є. Яценко, стисло викладено та розділено на праці дослідників української діаспори, істориків радянського періоду, та окремо українських дослідників радянської України та періоду її Незалежності [2].

Однією із найперших праць академічного рівня по дослідженні Голодомору вважається монографія 2003 року «Голод 1932-1933 років в Україні: Причини та наслідки» [3]. Дана монографія містить матеріали, які повною мірою показують наповненість української історіографії не лише документами, а й образотворчим мистецтвом та художньою літературою. Однією зі статей цієї монографії, є стаття В. Головка «Дослідження голоду 1933 року українськими істориками» [4]. В якій автор аналізує дослідження провідних українських істориків, що спеціалізуються на темі Голодомору: В. Марочка, М. Панчука, С. Кульчицького, А. Шаблія, Ю. Шаповала, Г. Касянова та ін. Та приходять до висновку, що у дослідженнях даної проблеми виробляється новий науковий стандарт, тобто вчені зосереджують свою увагу та зусилля на детальному дослідженні документів та пошуком нових концепцій досліджень [5, с. 132].

В. Васильєв у своїй праці «Голод 1932-1933 рр. в Україні: нові інтерпретації та тенденції у вітчизняній історіографії» спробував висвітлити успіхи сучасної української історіографії [5]. Свою працю автор побудував на порівняльному аналізі, наголошуючи на взаємозв'язку української історіографії із зарубіжною з намаганням вчених використати нові методики дослідження Голодомору.

Також Я. Калакура у своїй статті «Новітня історіографія голодомору 1932-1933 років як геноцид українського народу: надбання і прорахунки» використовуючи свою періодизацію історіографії Голодомору за такими ознаками: виникнення нових підходів та методів дослідження голоду 1932-1933 рр. його причин та наслідків беручи до уваги новизну в трактуванні проблеми; вихоростання нових удосконалених методів при опрацюванні даної проблематики [6]. Автор статті звертає увагу на актуальність та перспективність у подальших дослідженнях Голодомору.

А. Харченко у своїй статті «Сучасна українська історіографія Голодомору: студії та дослідники» яка була опублікована 2017 р. Висвітлює розвиток вітчизняної сучасної історіографії Голодомору в період з 2006 по 2016 рр., наголошуючи на тому, що дослідження науковців тісно поєднані із політичними подіями в країні [7]. Саме у 2006

році було прийнято Закон «Про Голодомор 1932-1933 років в Україні» Верховною Радою України. Чим було підтримано та затверджено, на думку автора, вже присутнє на той час твердження геноцидного походження голоду 1932-1933 рр. Стаття була опублікована 2017 році, тому кінцевий рубіж дослідження 2016 рік. В його статі відсутній огляд праці вчених, які активно коментуються в історіографічних працях його колег, це С. Кульчицький, В. Марочко, Г. Касьянов, Л. Гриневич, В. Васильєв, Ю. Шаповал. Пояснюючи це тим, що поза їхніми напрацюваннями легше визначити напрямки розвитку сучасної історіографії Голодомору-геноциду 1932-1933 рр.

Також вивчаючи сучасний стан історіографії Голодомору, то слід ще раз наголосити на тому, що після визнання Україною Голодомор 1932-1933 рр. геноцидом, науковці пожвавили свою діяльність у дослідженнях при цьому зберігали певний розділ поглядів на проблему. Одна категорія твердо заявляла про вчинення голоду з метою геноциду українців, а інша про його випадковість під час політики колективізації.

Почався період коли основна увага приділялась збору та публікації документів та свідчення очевидців, чим активно займалися історики-етнологи, а вже після дослідження подій, причин, наслідків та їх психологічний та культурний вплив, підіймається навіть гендерна тема [9], [10], [11], [12], [13]. Та була спрямована довести до кінця концепцію геноциду спираючись на існуючі джерела, яких з'являлась все більша кількість. Особливо зростає кількість регіональних досліджень, окремо по областях, районах та навіть містах та селах [14], [15], [16], [17].

Деякий час в історіографії були присутні намагання насадити позицію Кремля у розробці досліджень Голодомору та його обґрунтування, подальші події в Україні: повалення режиму Януковича, «революція Гідності», Російська збройна агресія проти України, початок повномасштабної війни всі ці події безпосередньо вплинули на подальший розвиток історіографії Голодомору-геноциду 1932-1933 рр. [18]. Дослідники виходять на новий етап досліджень по даній проблемі. Та намагаються встановити точну кількість жертв Голодомору 1932-1933 рр., на фоні чого з'являється маса дискусій. Публікуються статті у яких говориться про колективну травму українців, які є нащадками очевидців голоду 1932-1933 рр. Також друкуються перші посібники, що вміщують матеріал, який рекомендовано вчителям історії, правознавства, громадянської освіти, викладачам, студентам і т.д.[19]. У 2022 році виходить збірник наукових праць, який містить напрацювання з дослідження Голодомору-геноциду 1932-1933 років та має за мету розкрити факти дійсної історії України для інших західноєвропейських країн, які ще не визнали Голодоморів в Україні[20].

Тож здійснивши короткий огляд історіографії досліджень Голодомору в Україні Голодомору-геноциду 1932-1933 рр. можна зробити висновок, що не дивлячись на велику кількість наукової літератури, яка стосується проблеми Голодомору, історіографічна частина досліджень до кінця не розроблена, через те що здебільшого розробкою теми займались українські та російські дослідники,

концепція яких є повністю протилежною, оскільки історіографія Голодомору активно розвивається лише останні 30 років та основні дослідження це здебільшого публіцистика. Попереду ще багато завдань пов'язаних зі становленням історіографії даної проблеми.

Джерела та література:

1. Гудзь Віктор. Історіографія Голодомору 1932-1933 років в Україні: монографія . Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2009. 1153 с.
2. Калініченко В.В. Історіографія голодомору 1932-1933 років в Україні. Матеріали Міжнар. наук.-теорет. конференції «Голод-геноцид 1933 року в Україні: історико-політологічний аналіз соціальнодемографічних та морально-психологічних наслідків», Київ, 28 листопада 1998 р. / [відп. ред. С. В. Кульчицький]. К.; Нью-Йорк: М.П. Коць, 2000. С.15–27.
3. Головкин В.В. Дослідження голоду 1933 року українськими істориками./ Голод 1932 - 1933 років в Україні: Причини та наслідки / [редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін.] К.: Наукова думка, 2003. С.108–132.
4. Голод 1932-1933 років в Україні: Причини та наслідки / [редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін.]. К.: Наукова думка, 2003. 888 с.
5. Васильєв В.Ю. Голод 1932-1933 років в Україні: нові інтерпретації та тенденції у вітчизняній історіографії. Історія України: маловідомі імена, події, факти. 2004. Вип. 27. С.271–301.
6. Калакура Я. С. Новітня історіографія Голодомору 1932-1933 рр. як геноциду українського народу: надбання та прорахунки. Персонал. 2008. № 1. С.105–113.
7. Харченко А. Сучасна українська історіографія Голодомору: студії та дослідники / А. Харченко // історіографічні дослідження в Україні.- 2017.- вип. 27.- С. 187.
8. Марочко В.І. Сучасна зарубіжна історіографія голоду 1932-1933 рр. в Україні: нова чи стара інтерпретація?. Український історичний журнал. 2006. №3. С.186–198.
9. Борисенко В. К. Свіча пам'яті . Усна історія про геноцид українців у 1932-1933 роках. К.: Стило, 2007. 288 с. Врятована пам'ять Голодомору 1932-33 відп. ре років на Луганщині. Свідчення очевидців / відп. Ред. І. Могрицька. Луганськ: Проміру, 2008. – 443 с.
10. Сергійчук В. Як нас морили голодом. К.: ПП Сергійчук М. І., 2006. 392 с.
11. Рева І. По той бік себе. Культурні та психологічні наслідки Голодомору та сталінських репресій. Дніпропетровськ: А. Л. Свідлер, 2013.
12. Борисенко В. К. Доля українського етносу в роки Голодомору(1932-1933) / Валентина Борисенко // Українознавство. 2008. №4. С. 262-265.
13. Орлова Т. Українська селянка за умов колективізації та Голодомору: історіографічний аналіз // Етнічна історія народів Європи. 2009. № 28. С. 55–64.
14. З Борисенко В. К. Голодомор у Києві та передмісті // Етнічна історія народів Європи. 2008. № 25. С. 5–14.
15. Петренко В.І. Голодомор 1932-1934 років в Україні як засіб політичного терору // Актуальні проблеми внутрішньої політики (Адміністрація Президента України, Головне Управління з питань

внутрішньої політики, Національна академія державного управління при Президентіві України). К., 2004. Вип. 1. С. 124-136.

16. Вільчинська Зоя. Наша історія (20-ті-30-ті роки ХХ ст.): Трагічні сторінки історії українського села. Голодомор 1932-1933 років мовою документів та свідчень очевидців / З.В. Вільчинська. Київ : Центр ДЗК, 2014. 848с.

17. Голодомор 1932–1933 рр. на Чернігівщині: (публікація документів Л.Коноваленко, А.Морозової та Н.Полетун) // Сіверянський літопис. 2003. № 4. С. 36-49.

18. Патриляк Б. Сталін як Путін. Голодомор – реакція на мільйонний селянський «майдан» початку 30-х [Електронний ресурс] // Історична правда. 2014. 19 листопада. Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2014/11/19/145925/>

19. Білий Д., Василенко. В., Козацький А. та ін. Голодомор 1932-1933 років-геноцид української нації: навчальний посібник для вчителів. Київ: вид-во Марка Мельника, 2021. 336 с.

20. Голодомор та голоди ХХ ст. в Україні: Україна пам'ятає – світ визнає!: зб. Наук. праць НУНО. Т. 14 / [уклад. та голов. ред. Д. Блохин]. Мюнхен; Тернопіль: ФОП Осадца Ю. В., 2022. 464 с. укр. та нім. мовами.